

Список літератури: 1. Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник научных трудов Свердловского юридического института. Х.–Свердловск, 1969. 2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник для студ. Вищ. Навч. Зал. Освіти/ М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, І. О. Зінченко та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х., 2001. 3. Марченко В. Б., Перекрестов Б. Ф. Уголовное право Украины. Особенная часть: новое законодательство в вопросах и ответах. Конспект лекцій. Х., 2001. 4. Кримінальне право України: Навчальна програма / За заг. ред. д-ра юрид. наук Ємельянова В. П. Х., 2002. 5. Кримінальне право України: Робоча навчальна програма з дисципліни /Укладачі: докт. юрид. наук, проф. Трубников В. М., канд. юрид. наук Яровий А. О., канд. юрид. наук Житний О. О., Новікова Л. В., Пустобаєва Ю. А. Х., 2004. 6. Сташис В. В., Бажанов М. И. Преступления против порядка управления. Учебн. пос. Х., 1971. 7. Трубников В. М. Уголовная ответственность за нарушение правил административного надзора: Автореф. канд. дисс.... Х., 1975. 8. Кримінальний кодекс України: Наук.-практ. коментар /Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташис, В. Я. Тація. К., 2003. 9. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, № 52, ст. 455). (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 64/95-ВР від 15.02.95, ВВР, 1995, № 10, ст. 64; № 2537-III від 21.06.2001, ВВР, 2001, № 40, ст. 193; № 1105-IV від 10.07.2003, ВВР, 2004, № 7, ст. 49; № 2377-IV від 20.01.2005, ВВР, 2005, № 11, ст. 198). 10. Фролов Е. А. Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: Автореф. док. дисс.... Свердловск, 1971. 11. Кудрявцев В. Н. О соотношении объекта и предмета преступления //Сов. гос. и право. 1951. № 8.

Надійшла до редколегії 15.01.07

О. О. Книженко

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Еволюція суспільства привносить свої зміни в різні галузі життя. Стосуються вони й пошуку оптимальних заходів впливу на осіб, які вчиняють злочини. У Кримінальному кодексі (далі – КК) України передбачено можливість звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням. Проблеми умовного засудження й відстрочки виконання вироку, які чинним законодавством трансформовано у звільнення від відбування покарання з випробуванням, досліджені у працях І. М. Гальперіна, М. А. Гельфера, О. А. Горяйнової, М. А. Єфімова, Х. Х. Кадарі, І. І. Карпеця, Г. А. Кригера, В. А. Ломако, Д. В. Ривмана, М. Ф. Саввіна, С. Сабаніна, Е. А. Саркісової, В. В. Скибицького, Ю. М. Ткачевського, І. Штрайта, М. І. Якубовича та ін. Однак всі роботи написані на підставі раніш діючого законодавства. Окремої уваги потребує й аналіз наслідків звільнення від відбування покарання з випробуванням, оскільки в КК вони визначені в загальних рисах та в подальшому конкретизовані в Кримінально-виконавчому кодексі. Тому за мету цієї роботи обрано з'ясування наслідків звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Відповідно до ст. 78 КК України, після закінчення іспитового строку засуджений, який виконав покладені на нього обов'язки та не вчинив нового злочину, звільняється судом від призначеного йому покарання.

Якщо засуджений не виконає покладені на нього обов'язки або систематично вчинює правопорушення, що тягнуть за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання.

У разі вчинення засудженим протягом іспитового строку нового злочину суд призначає йому покарання за правилами сукупності вироків.

За своїм характером наслідки засудження з випробуванням у науковій юридичній літературі прийнято розмежовувати на позитивні й негативні [1, с. 37]. Конкретне настання їх у кожному випадку залежить від поведінки засудженого протягом іспитового строку.

Положення ч. 1 ст. 78 КК спрямоване на стимулювання засудженого до законотворчої поведінки. Позитивним є те, що якщо протягом іспитового строку засуджений виконав покладені на нього обов'язки та не вчинив нового злочину, то суд зобов'язаний звільнити його від призначеного покарання (позитивні наслідки). «Відсутність юридично зафіксованих правопорушень у поєднанні з виконанням покладених судом обов'язків і утворюють підставу звільнення засудженого від призначеного покарання» (підкреслено В. А. Ломако) [1, с. 22].

До негативних наслідків належать направлення засудженого для відбування призначеного покарання та призначення покарання за сукупністю вироків. Для направлення засудженого для відбування призначеного покарання під час іспитового строку, згідно з ч. 2 ст. 78 КК, достатньо невиконання ним хоча б однієї з двох умов: а) невиконання покладених на нього обов'язків, визначених у ст. 76 КК; б) систематичне вчинення правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання особи стати на шлях виправлення. На відміну від КК 1960 р., чинний КК передбачає в цьому випадку обов'язковість направлення засудженого для відбування покарання, призначеного за вирокком. На наш погляд, встановлення обов'язковості направлення засудженого для відбування призначеного за вирокком покарання в разі порушення ним протягом іспитового строку зазначених вимог, підвищить ефективність звільнення з випробуванням.

Суд, розглядаючи подання про направлення засудженого для відбування призначеного покарання у зв'язку з невиконанням покладених на нього обов'язків, перш за все, повинен перевірити, чи були вони покладені на особу, чи передбачені вони законом, чи

мала особа реальну можливість для їх виконання і чи створені були умови для цього [2, с. 185].

Аналіз кримінального законодавства свідчить, що при звільненні від відбування покарання з випробуванням прямо не регламентовано наслідків невиконання додаткових покарань. Очевидно, що невиконання засудженим додаткового покарання розглядається (за наявності для того підстав) як ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, передбаченого ст. 389 КК. Але можливий також інший варіант. За даних обставин обов'язки, які зазначаються в ч. 2 ст. 78, можуть підлягати більш широкому тлумаченню, ніж у рамках ст. 76 КК, включаючи й виконання додаткових покарань. А тому їх недотримання потягне за собою інші наслідки – направлення особи для відбування призначеного покарання, а не притягнення її до кримінальної відповідальності, згідно зі ст. 389 КК, й призначення покарання за сукупністю вироків. Виходить, що перший варіант є більш виправданим. Якщо вже особу звільняють від основного покарання, то не виправданим є її засудження за ст. 389 КК і призначення покарання за сукупністю вироків у разі невиконання додаткового покарання, оскільки система випробування стосується основного покарання. При засудженні ж винного за ст. 389 КК і призначенні йому покарання за сукупністю вироків правове становище особи привірюється до правового становища тих засуджених, які протягом іспитового строку вчинили новий злочин (не пов'язаний з невиконанням додаткового покарання). Стосовно ж порівняно меншої суспільної небезпечності як учиненого, так і особи, яка не виконала призначеного додаткового покарання, не може бути й сумніву, що її суспільна небезпечність значно нижча від тієї, яка вчиняє новий злочин, що не пов'язаний з дотриманням зазначених вимог.

Керуючись викладеним, вважаємо слушним запропонувати наступне: обов'язки, передбачені у ч. 2 ст. 78 КК, підлягають більш широкому трактуванню, що впливає з комплексного аналізу норм про звільнення від відбування покарання з випробуванням. Але таке сприймання обов'язків порушує одне з багатьох правил тлумачення кримінального закону: «однакові терміни в різних статтях КК мають однаковий зміст». Щоб уникнути різного трактування кримінально-правових термінів, ч. 2 ст. 78 слід викласти у такій редакції: «Якщо засуджений не виконує покладені на нього обов'язки чи додаткові покарання або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання».

Засуджений направляється для відбування призначеного покарання у разі вчинення ним лише також правопорушень, які

відповідають сукупності наступних ознак: а) вони були систематичними; б) кожне з них потягло за собою адміністративне стягнення; в) вчинки свідчать про небажання засудженого стати на шлях виправлення.

Згідно з Кримінально-виконавчим кодексом, систематичним вчиненням правопорушень вважається вчинення засудженим трьох і більше правопорушень, за які його було притягнуто до адміністративної відповідальності.

Адміністративне стягнення – це міра відповідальності за вчинене адміністративне правопорушення. Під вчинками, що свідчать про небажання засудженого стати на шлях виправлення, судом (на його розсуд) може бути визнано будь-яке адміністративне правопорушення, як правило, вчинене умисно [3, с.184].

Однак слушною здається думка тих вчених, які під адміністративним правопорушенням розуміють порушення саме громадського порядку, а не будь-яке інше (пожежної безпеки і т. ін.). Окрім цього, за жодне з них не повинні сплести строки давності, по закінченні яких особа вважається такою, що не підлягала адміністративному стягненню [4, с. 145].

Системний аналіз норм чинного законодавства дозволив зробити висновок, що обов'язки особи, яка звільнена від відбування покарання з випробуванням, зазначеним не обмежуються. Відповідно до відомчої Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань (далі Інструкція), затвердженій Наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2003 року, кримінально-виконавча інспекція, яка здійснює контроль над такими особами, вносить до суду подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженої особи для відбування призначеного судом покарання не лише у разі невиконання засудженим своїх обов'язків, а й у разі, коли засуджена особа не з'являється до інспекції два і більше разів без поважних причин. Таке явище є неприпустимим. Відомчі нормативні акти не можуть розширено тлумачити обов'язки засуджених.

У разі вчинення засудженим протягом іспитового строку нового злочину суд, відповідно до ч. 3 ст. 78 КК, до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує покарання, яке було призначено засудженому за попереднім вироком і від якого він був умовно звільнений з випробуванням, або ж призначає покарання за сукупністю вироків за іншими правилами, визначеними у статтях 71 і 72 КК. Дотримання цієї вимоги не залежить від того, чи був засуджений направлений судом, згідно з ч. 2 ст. 78 КК, для відбування призначеного покарання.

Якщо новий злочин вчинено особою після закінчення визначеного судом іспитового строку, то відповідно до п. 1 ст. 89 КК, вона вважається такою, що не має судимості. Це виключає призначення покарання за правилами, передбаченими ст. 71 КК.

Складнішою є ситуація, коли новий злочин вчинено після закінчення іспитового строку, але до винесення судом ухвали про звільнення особи від призначеного покарання. Тому авторами Коментарю до КК 2001 р. було запропоновано, що в разі вчинення засудженим нового злочину протягом іспитового строку чи в період до винесення судом ухвали про звільнення від покарання, або направлення його для відбування покарання суд приєднує до нового покарання раніше призначене покарання за сукупністю вироків [3, с. 54]. Така позиція нам теж здається слушною.

Якщо особа вчинила злочин після закінчення визначеного судом іспитового строку, але в період дії строку додаткового покарання, яке перевищує тривалість іспитового строку, правознавці пропонують невідбуту частину додаткового покарання за попереднім вирокком приєднати до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків [3, с. 184]. Оскільки автор цієї роботи обстоює думку, згідно з якою іспитовий строк повинен бути не меншим строку призначеного додаткового покарання, наведена точка зору здається неприйнятною.

Покарання при вчиненні засудженим протягом іспитового строку нового злочину в доктрині кримінального права пропонувалося визначати шляхом приєднання покарання, призначеного за вирокком про умовне засудження. Питання про часткове приєднання покарання слід було б порушувати лише у випадках, коли при повному складанні покарань суд виходить за межі строку, встановленого законом [3, с. 67] чи при вчиненні винним нового необережного злочину [5].

Е. А. Саркісова свою позицію аргументувала тим, що принцип повного приєднання покарання, призначеного при умовному засудженні, до покарання за вчинення нового умисного злочину підвищить відповідальність умовно засуджених перед законом і сприятиме виконанню завдання загального і спеціального попередження [6, с. 67].

У разі схвалення зазначеної позиції можливе значне погіршення правового становища таких засуджених порівняно із засудженими, які реально відбувають покарання, і щодо них можливе застосування принципу часткового складання покарань при вчиненні нового злочину.

Аналіз раніше діючого законодавства про умовне засудження й відстрочку виконання вироку дає підстави стверджувати, що не було однозначної відповіді на питання про те, вчинення саме якого злочину потягнуло б за собою відміну системи випробування і

направлення засудженого для відбування покарання, призначеного вже за сукупністю вироків.

Порівнюючи кримінальне законодавство України і країн СНД, зауважимо, що порушена проблема одержала неоднозначне вирішення. У Російській Федерації умовно засуджений для успішного проходження іспитового строку повинен не вчинити умисного злочину середньої тяжкості, умисного тяжкого чи особливо тяжкого злочину. При вчиненні злочину з необережності чи умисного злочину невеликої тяжкості питання про відміну чи збереження умовного засудження вирішується судом [7, с. 173]. За кримінальним законодавством Біларусі, в разі вчинення засудженим під час іспитового строку нового умисного злочину чи злочину з необережності, за який він засуджується до позбавлення волі, суд призначає йому покарання за сукупністю вироків [8].

Враховуючи, що законодавець визнає обов'язковим направлення засудженого для відбування призначеного покарання у разі невиконання покладених на нього обов'язків, вчинення протягом іспитового строку нового будь-якого злочину повинно потягнути значно суворіші наслідки, що унеможливає сприйняття чинним кримінальним законодавством наведених норм КК вказаних держав. Крім того, вчинення нового злочину протягом іспитового строку свідчить про те, що особа не виправдала виявлену до неї довіру, й у суду, як виявляється, виключається можливість застосувати звільнення від відбування рештчастино призначеного покарання за сукупністю вироків з випробуванням.

Проведений аналіз наслідків звільнення від відбування покарання з випробуванням дозволяє зробити такі висновки:

1) Частина 2 ст. 78 КК слід викласти в наступній редакції: «Якщо засуджений не виконує покладених на нього обов'язків чи додаткових покарань або систематично вчинює правопорушення громадського порядку, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання».

2) Звільнення від відбування покарання з випробування виключається у разі вчинення особою протягом іспитового строку нового будь-якого злочину.

Список літератури: 1. Ломачо В. А. Відстрочення виконання покарання: Навч. посібник. К., 1992. 2. Плотникова О. Отмена отсрочки исполнения приговора // Советская юстиция. 1990. № 1. 3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К., 2001. 4. Загородников Н. И. Новое в содержании условного осуждения // Соц. законность. 1983. № 6. 5. Фролов Е., Петрашев В., Юшков Ю. Правовые последствия совершения условно осужденным или условно освобожденным новых преступлений // Соц. законность. 1980. № 5. 6. Саркисова. Э.А. Воспитательная роль условного осуждения. Минск, 1971. 7. Уголовный кодекс Российской Федерации. М., 1996. 8. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Вступ. ст. Л.И. Лукашова, Э.Л. Саркисовой. 2-е изд. Минск, 2001.

Надійшла до редколегії 12.02.07